

EGYHÁZI REFORM.

Megjelenik havonként 2 iven.

Előfizetési ára :

egész évre 2 frt : egyes számok ára 20 kr.

Kiadó és felelős szerkesztő :

KOVÁCS ALBERT.

Pesten, Ösz-utca 28. sz.

I-ső évfolyam.

7. SZ.

Pest, 1871. Julius.

Készülünk a közgyűlésre.

Lapjainkat bejárta már azon hír, hogy az egyházi reformegylet indítványozói kitűzték az első alakító közgyűlés napját. E hír újabb mozgalmat idézett elő az egylet tagjai közt, s különösen a pesti tagok, kik a közgyűlés házi gazdái lesznek, többször tanácskoztak, s a gyűlés megtarthatásának eszközlésére bizottságot alakítottak. Hajlandók vagyunk a legjobb reménnyel nézni e döntő nagy lépés elé; de hogy reményünk valóban teljesejék, használjuk fel a még hátralévő időt, s készüljünk.

Az első gyűlés legfontosabb teendője lesz az alapszabályok megalkotása. Ha e feladatot aként tudja megoldani, hogy tagjainak bizalmát még jobban megszilárdítja, s a még kívül állókat is megnyugtatja, sőt megnyeri, akkor a jó kezdet után méltán várhat jó folytatást. Fontos, nagyon fontos tehát e kérdés, az ügy egész jövője ettől függ, s épen azért a legnagyobb meggondolást, minden oldalú megfontolást igényel az egylet minden tagja részéről; de különösen kell érezniök e pontnál a felelősség súlyát az első indítványozóknak, kik eddig az egylet ügyét az irodalom terén képviselték, s tulajdonkép az általok kifejtett irodalmi vitában nyilvánult eszmék körül kezdődött meg az egyletté alakulás. Szerencsére azonban az alapszabályok szerkesztése nem oly nehéz feladat most, mint lett volna egy félév előtt, mert már elkészített anyagok állnak hozzá rendelkezés alatt.

Minden reformtörekvésnek s így a miénknek is hosszabb történeti multja van. Előbb az eszmék csak az irodalom terén nyilvánulnak, minden gyakorlati célzat nélkül. A legelső kezdeményezők

Előfizetési felhívás
„EGYHÁZI REFORM“

h a v i k ö z l ö n y

1871-iki első évi folyamára.

Megjelenik minden hónap közepén, két iven.

Előfizetési ára fél évre 1 frt.

Folyóiratunk féléves fennállása után eljutottunk annyira, hogy a reformegyleti első közgyűlés napját az első indítványozókkal tartott tanácskozás után kitűzhattük. Gondunk lesz rá, hogy a közgyűlés tanácskozásairól terjedelmes közlést adjunk.

Az előfizetési pénzek alólirt kiadó-szerkesztő nevére címezve küldendők az ismeretes posta-utalványok útján.

K Féléves előfizetőinket megrendelésök megújítására kérjük.

Kovács Albert,
kiadó és felelős szerkesztő.

Petrik Géza pesti bizományosnál, valamint minden hazai könyv-
árusnál és a szerzőnél kapható:

„Alakítsunk egyházi reformegyletet“

írta KOVÁCS ALBERT.

Ára 10 kr.

K Mai számunkhoz van mellékelve: Előfizetési felhívás „Adalékok a legújabb theologia történelméhez“ című könyvre, Schwarz K. német munkája után magyar nyelvre fordította Kovács Albert.

EGYHÁZI REFORM.

Megjelenik havonként 2 iven.

Előfizetési ára :
egész évre 2 frt : egyes számok ára 20 kr.

Kiadó és felelős szerkesztő :
KOVÁCS ALBERT.
Pesten, Ősz-utca 28. sz.

I-ső évfolyam.

7. sz.

Pest, 1871. Julius.

Készüljünk a közgyűlésre.

Lapjainkat bejárta már azon hir, hogy az egyházi reformegylet indítványozói kitűzték az első alakító közgyűlés napját. E hir újabb mozgalmat idézett elő az egylet tagjai közt, s különösen a pesti tagok, kik a közgyűlés házi gazdái lesznek, többször tanácskoztak, s a gyűlés megtarthatásának eszközlésére bizottságot alakítottak. Hajlandók vagyunk a legjobb reménnyel nézni e döntő nagy lépés elé; de hogy reményünk valóban teljesedjék, használjuk fel a még hátralévő időt, s készüljünk.

Az első gyűlés legfontosabb teendője lesz az alapszabályok megalkotása. Ha e feladatot aként tudja megoldani, hogy tagjainak bizalmát még jobban megszilárdítja, s a még kívül állókat is megnyugtatja, sőt megnyeri, akkor a jó kezdet után méltán várhat jó folytatást. Fontos, nagyon fontos tehát e kérdés, az ügy egész jövője ettől függ, s épen azért a legnagyobb meggondolást, minden oldalú megfontolást igényel az egylet minden tagja részéről; de különösen kell érezniök e pontnál a felelősség sulyát az első indítványozóknak, kik eddig az egylet ügyét az irodalom terén képviselték, s tulajdonkép az általok kifejtett irodalmi vitában nyilvánult eszmék körül kezdődött meg az egyletté alakulás. Szerencsére azonban az alapszabályok szerkesztése nem oly nehéz feladat most, mint lett volna egy félév előtt, mert már elkészített anyagok állnak hozzá rendelkezés alatt.

Minden reformtörekvésnek s így a miénknek is hosszabb történeti multja van. Előbb az eszmék csak az irodalom terén nyilvánulnak, minden gyakorlati célzat nélkül. A legelső kezdeményezők

még csak fejtegetik az igazságot azért, mert igazság, s nem lépnek fel azon követeléssel, hogy azt a közélet is működése alapelveül ismerje el. Lassanként azonban az új igazság mindig szélesebb körben lesz ismeretessé, s minden oldalú megvitatása és következményeinek kivonása által mindig jobban kitűnik az ellentét a tényleges viszonyok és az új eszme közt. Ekkor bekövetkezik azon állapot, midőn a dolgok régi rendjének természetes hatalma és tekintélye megszűnik a lelkek fölött, s csak mesterséggel tartható fenn. Szorosan az egyházi életről szólva, ekkor a régi hit elveszti gyermekes őszinteségét, a vallás külformái nem felelnek meg többé az öntudatban élő belső igazságnak, egész tudalmunk, sőt talán már a polgári és társadalmi életviszonyokban szabályozókul elismert elveink is összeütközésbe jönnek a vallás formáival, s így belső világunkban okvetetlenül szakadás támad, a vallás megszűnik tetteink irányzója lenni, a közéletből minden komolyság és bensőség elköltözik, s durva materialismus lesz uralkodóvá. E tényeket tapasztaljuk minden vallási társulat életében midőn régi intézményei már megbuktak a közgondolkodás előtt, de az új eszmék még nem szilárdultak meg.

De a szellem végre is visszanyeri uralmát az élet fölött, s követeli, hogy igaznak ismert eszméi uralkodjanak a közéletben. Csak-hogy míg az új eszme születése napjától kezdve oly nagy hódítást tesz, hogy a közelismertetést igényelheti, sok idő szokott eltelni. Az eszme első megjelenésében inkább csak homályos sejtetem, önmagának is tisztulnia kell. E processusa folytán bizonyos szabályszerű fejlődési törvényeket alkot magának, melyek későbbi fejledezésében irányadóul szolgálnak, s egészben véve az eszme történeti multját képezik.

Midőn már oda jutottunk, hogy eszméinkhez meg akarjuk találni azon külalakot, melyet a gyakorlati életben viselniök kell, legelső törvény, hogy élénken emlékünke idézzük azok történeti multját, s azon alakba fejezzük ki, melyben a közelismerést már megnyerték.

Az egyházi és vallásos életben most uralkodó reformeszméknek is van hosszú történeti multja. Nem akarok a történet fonalán visszamenni a mult és azelőtti század merev confessionalismusára, mely a vallást pusztá formalismussá tette; nem a rationalismus és supranaturalismus harcára, mely játszi könnyelműséggel bánt a hit tételeivel; elhallgatom a német bölcsészeti iskolák törekvését, hogy

a kihalt formákba új életet leheljenek : mert mindezek boldog Hungaria földjén minden észrevehető nyom nélkül vonultak át. Mi a vallási és theologiai kérdésekben azon állásponton maradtunk, melyen voltunk az erdélyi fejedelemség bukásakor. Saját beléletünkben nem tudtunk haladást kifejteni, s a külföldre nem figyeltünk. Egész egyházi tevékenységünk a bécsi kormányval és a hierarchiával folytatott küzdelemben határozódott. Szükség volt erre kétségen kívül, s én tisztelettel vagyok azon ősök emléke iránt, kik küzdöttek és szenvedtek azért, hogy én ma nyugodtan vallhassam hitemet ; de ma, midőn a külső támadás mindössze egy kis élheteretlen irodalmi polemikában nyilatkozik az ultramontanizmus részéről, ma új működési köröket kell teremtenünk.

Az új irányú tevékenység, a figyelmeknek a bel életre, bel reformokra vezérlése nálunk a „Protestans egyházi és iskolai lap“ megindításával kezdődik 1842-ben. Két fiatal pesti lelkész, áthatva a nemzeti újraébredés szellemétől, nehéz és tiszteletreméltó munkát kezdett, hogy a protestantizmust és az általános nemzeti megmozdulást egymással kölcsönhatásba hozza. Lelkők előtt tisztán állott, hogy a protestantizmusnak, ha továbbra is tényező akar maradni, a nemzeti fejlődéssel közösen kell fejlődnie, sőt épen szerepet kell játszania abban, hogy iránya az egyház és vallás ellen ne forduljon. Ez utóbbi hivatást a többség vallásának kellene ugyan betölteni ; de az iránt nem lehetett senki kétségben, hogy a modern civilizációt a nemzet első sorban épen a katolicizmus erős ellenállása mellett lesz kénytelen a maga életébe átültetni. De a protestantizmust is mintegy újra kellett megalkotni Magyarországon, hogy a reá váró fontos szerepre alkalmas legyen. Az egyházi tudományosságnak újabb lendületet adni az irodalom és egy közös pesti főiskola által, az elavult intézményeket jobbakkal felcserélni, a szakadozottságot orvosolni az egység tudatának folytonos ébresztésével, a zilált anyagi viszonyokat jobb karba hozni, s általában az üldözés ellen kifejtett tevékenységet a belélet emelésére irányozni, — ezen feladatok néztek az új hirlapra és derék szerkesztőire. Munkájukhoz hathatós erőket nyertek meg az ország minden vidékén, s a protestantizmusnak tiszteletet tudtak szerezni az 1848-iki vívmányok nagy emberei előtt ; mint hajdan Bocskai, Bethlen és a Rákócziak ismét össze tudták kötni a protestans eszmét a nemzetivel ; egyházi irodalmunknak megadták az első lökést ; a pesti közös főiskolát meg-

nyitották, s éveken át buzgó tanárai voltak; az egyház alkotmányának képviseleti elven átalakítására elhatározó befolyást gyakoroltak; az anyagi szegénységet, legalább közvetlen működési körökben megnyihitették; és a mi legfőbb: ma mindnyájan szivesebben nevezzük magunkat a közös protestans, mint a specialis felekezeti néven. — Török Pál és Székács buzgó működéséhez mint első kezdeményezéshez szeretjük kapcsolni mindazt, a mit később tenni igyekeztünk.

Ballagi fellépésével különösen a theologiai tudományosság nyert nálunk addig ismeretlen lendületet. A magas eszmék e munkás bajnoka széles tudományosságával, fáradhatlanságával és a jobb erők buzdításával egyszerre belevonta egyházunkat a nyugati eszmeharcba. Éveken át karöltve haladt derék Révészünkkel, ki az egyház-történeti tanulmányokban ép oly magasan állott, mint Ballagi a szemlélődés világában. Később egy kis bátor ifju sereg alakult az öreg vezér körül, mely a theologianak tiszteletet tudott szerezni a tudományok sorában. Még ez előtt tiz évvel a külföldre menő magyar papjelölt szégyenletében sem hallgatott volna ott theologiat, s ma főként azt hallgat, sőt egy Eötvös, a magas lelkü, messze látó tudós és államférfi, az összes magyar tudományosság felvirágzására nézve oly sokat várt az élénk, mozgékony prot. theologianak az egyetemre vitelétől, hogy e tervéhez tárcáját szándékozott kötni.

A feléledt tudományos kutatás a vallásban nem hagyhatta érintetlenül a vallásos és erkölcsi életet. Minél gyakrabban vontuk a létezőt az eszményinek ítélő széke elé, annál jobban kitünt a kettőnek távolsága. Láttuk az ijesztő vallási közönyt mindenik felekezet körében, s ennek természetes kifolyását a meglazult erkölcsöket. Nyomoztuk az okokat, jártunk a felszinen és mélyebben, igyekeztünk lehatolni a legmélyére, s ott találtuk a baj gyökerét, a benső meghasonlást az összes mivelődés és élet és a vallási intézmények közt. A vallás régi formái, naiv világnézlete nem fogják többé megnyerni a mai kor gyermekét. Azon idő, melyben halottak támadtak fel, angyalok, félistenek jártak le az égből isten akaratát hirül adni és csudákat tenni, szétfoslott mint költői ábránd a tudomány hideg, szigoru igazsága előtt, s a hit, mely azon alapult, megingott. Reformokra van tehát szükség, reformokra azon ut és eszközök által, melyek nekünk visszaadták a vallás vigasztaló lelkét. Mert a nagy katasztrófán, mely a hagyományos hitnézeteket érte, mi is keresztül mentünk. A káté vallása nem állotta ki a pró-

bát a tudomány előtt, s helyén fájó üresség támadt; de Krisztusnak és az ő evangéliumának, s a vallások történetének mindig alaposabb megértése betölté ismét a szakadást.

A reformeszmék vitatása nálunk nem akkor kezdődött, midőn néhányan reformegylet alakítását indítványozták; hanem ha szorosán épen csak azon irányt vesszük is, melyben az egylet alakulása már folyamatban van, több év előtt. Az egylet indítványozóinak nagyobb része, — nem tekintve a külföld gazdag kincstárát, melyből merithetett, — a hazai fejlődésből is figyelemreméltó örökséget nyert bizományképen. Az egyház körében történt mozgalmon kívül, melyet fennebb jeleztünk, sőt azt megelőzőleg, a megyei és országgyűléseken, a clerussal folytatott harcokban félreismerhetetlen az új szellem lengése. A támadás a clerus ellen már nem a régi békekötések megsértése szempontjából, hanem az egyéni jog alapján intéztetik, s találunk beszédeket, melyek a legszebb világossággal fejtegetik az emberi lélekben általánosan nyilatkozó vallási örök igazságok jogosultságát minden régi hagyomány és testületi hatalom ellenében.

Talán sikerült e terjedelmesebb, mindazáltal a szükséghez képest csak futólagos történeti visszapillantás által bebizonyitnunk annyit, hogy az egyletté alakulás indítványozói jogosan feltehették, sőt kétségen kívül tudták, hogy a reformeszmék körében az eszmék tisztázására és a kedélyek elkészítésére negyven év alatt már a hazában is történt annyi, a mennyi a miveltebb osztályok tájékozására elégséges, s így e körben mindenki öntudatosan foglalhat állást a reformmozgalom irányában. Az egyletté alakulás már most azt jelenti, hogy kísértsük meg eszméinket szélesebb körök sajátjává tenni, próbáljuk meg népünket helyes paedagogiai elvek szerint mintegy újra nevelni.

De hogy munkásságunkban egyöntetűség legyen, szabatosan formulázott alapszabályokra van szükségünk, melyek által az egylet tényleg és formaszerint is megalakuljon és munkásságát megkezdje. Az első indítványozók ilyet nem adtak, és ezt bölcsen is cselekedték, mert minden egylet saját maga van hivatva alapszabályait megalkotni első közgyűlésén. De a közgyűlés már össze van hívva, s tanácskozásai sorozatában a dolog természete szerint első helyre kell tennie az alapszabályok megalkotását. Mig ezek el nem készülnek, az egylet alakulása csak névlegesnek mondható, tagjai az

eddig történtek alapján azon jó reménység fejében csatlakoztak, hogy a közgyűlés a maga alapszabályaiban hiven fogja visszaadni az eddig kifejezést nyert és elfogadott eszméket.

Itt már előáll az egyesület indítványozóinak azon kötelessége, hogy a közgyűlés elé alapszabály-javaslatot terjeszsenek. Azért várjuk ezt tőlök, mivel az általok folytatott irodalmi tanácskozás eredményeit ők legjobban tudják programmszerű alakba foglalni. Ezen okon kívül ohajtandó ez a gyűlés működésének némi könnyítése és egyszerűsítése szempontjából is. Kétségen kívül az egyesület minden más tagjának is jogában áll hasonló javaslatot előterjeszteni, s a közgyűlés azt fogadhatja el tanácskozásai alapjául, a melyiket akarja, vagy minden lehető indítványoktól eltérőleg mást készíthet; de azért egy kimerítő indítvány bemutatását joggal várja minden egyesületi tag az első indítványozóktól. Hogy pedig a tagoknak elég ideje legyen a megfontolásra, a mi az ilyen gyűlések gyors munkálkodása mellett a gyűlés tartama alatt nem mindig lehetséges, kívánatos, hogy javaslatokat az „Egyházi Reform“-ban, s lehetőleg más lapokban is közzétegyék.

Az eddigi fejtegetések végeredményéül legyen szabad még röviden azon kérdéssel foglalkoznom, mit tartalmazhat az egyesület indítványozóinak javaslata? A fennebb mondottakból önként következik, hogy semmi mást, mint azon eszméket és célokat, melyeket az irodalomban már megvitattak. A közgyűlésnek szabad ezektől eltérni, sőt ott ők is szavazhatnak más formulázásra, mert a közgyűlési tanácskozás némely dolgokra nézve pótolhatja az előleges irodalmi megvitatót; de hogy ugyanazon egyének két hónap múlva egyebeket javasoljanak, mint a miket évek óta hirdetnek, s a melyek körül legközelebből igen tekintélyes társulatot sikerült csoportosítani, azt nem engedhetik sem egyéni okok, sem az egyesület tagjai iránt való tisztelet.

Ama reformeszmék történeti sorban a következőleg fejlődtek ki: Általános tapasztalat, melyet mindenki igaznak ismert el, hogy népünk vallásos és erkölcsi életét bágyadtság fogta el. E baj alapokát abban ismerték fel, hogy a hagyományos dogmák nem gyakorolják többé azon melegítő hatást a lelkekre, melyet a múlt századokban, mivel más téren szerzett biztos ismereteinkkel összeütközésbe jöttek. Nem a vallás azon örök igazságairól van itt szó, melyek ép úgy bennfoglaltatnak az evangéliumban, mint minden egészséges

fejlettségü lélekben; hanem olyan dogmatikus tételekről, melyek iránt még a keresztyénség különböző felekezetei, sőt még ugyanazon felekezet tagjai is meghasonlottak. Épen ezen oknál fogva ezek nem is lehetnek lényegesen a vallásos és erkölcsi életre nézve, mert a lényeges iránt nem lehetnek oly nagy eltérések, és mert az ezekben mutatkozó eltérő nézetek-, vagy ezek teljes elmellőzése mellett is lehet őszinte vallásosság és élénk erkölcsi élet. Ezek tehát a vallásosság és erkölcsiség minden kára nélkül, sőt épen azok előnyével mellőzhetők a vallásban. Főként ettől reméltük mindnyájan a vallásosság és erkölcsiség újra felvirágzását, melynek eszközlésére egyesültünk. Ezért hangsúlyoztuk mindig, hogy a keresztyénség sulypontja nem a dogmákban, hanem a vallásos-erkölcsi életközösségben van, s azt oda visszahelyezni az egyet feladatai közül ki nem maradhat.

A legujabb kor egész theologiai és vallási fejlődését kiválóan jellemzi a biblia szorgalmas tanulmányozása. A modern theologusok nem hogy elvetették volna az evangéliumi és keresztyéni történelmi alapot; hanem inkább annak, a valódi eredeti történelmi alapnak vezérfényénél támadták meg az orthodoxia tételeit, melyeket az eredeti alaptól eltérőknek, s csak későbbi erőszakoskodó pártok zsinatai művének ismertek fel. De az evangéliumban is mindig külön választották a vallásra tartozó dolgokat a természeti és polgári élet körébe esőktől, s oly kérdéseket, melyekre a természettudományoknak kell feleletet adni, hogy pl. miként állott elő a világ? a föld forog-e a nap körül, vagy megfordítva? vajjon a természet szigorú szabályszerűséget követ-e működésében, vagy törvényeit csudák zavarhatják meg? sat., nem tartott a vallásos hit körébe vonhatóknak. Ennél fogva a célzott javaslatban okvetlenül meg kell nevezni a keresztyéni alapot.

Harmadik jellemvonása az eddigi eszmeharcnak az egyéni jog sürgetése mind a tudomány, mind a vallás, mind az egyház-kormányzás terén minden régi tekintély és kaszt uralma ellenében. A theológiának is mint minden más tudománynak nem lehet más korlátozója, csak a mit az igazság keresésének érdeke vont körülte; a vallásos hit elméleti jogosultságát csak a tudomány, gyakorlati jogosultságát pedig csak az erkölcsiség szempontja korlátozhatja; s végül az egyház szervezetében az egyéni jog csak azon határig szorítható meg, melyen kívül az együvé tartozás nem lehetséges, ezen

belől pedig a jog minden tagot egyaránt illet, semmi kiváltságos állás el nem ismerhető a közakarat ellenében. Ennek kifejezése lehet a harmadik pont azon javaslatban.

Végül, eddig mindig kiemeltetett, hogy habár az egyesület sem új felekezet alakítását, sem a létezők egyé olvasztását nem iktatja programjába; de azért az elválasztó felekezeti korlátok gyöngítését, s a különböző vallású polgároknak a szeretet közös kapcsában egyesítését ohajtja, s éppen azért a maga körében senkinek sem magán, sem felekezeti confessiója, sem nemzetisége vagy politikai pártállása után nem tudakozódik, ha az az egyesület érdekében közreműködését felajánlja. Az egyetemes jelleg kimondása legyen a program negyedik pontja.

Az egyesület szervezete annyira mechanicus dolog, hogy fölöslegesnek találjuk itt bele bocsátkozni. Kétségtelen, hogy szükség van elnökre, titkárra, igazgató választmányra, közgyűlésre, sat. De nem mellőzhetjük a fiókegyetek teendőinek némi körvonalozását.

Ohajtandó, hogy ezek minél nagyobb önelhatározási joggal birjanak, s a szabadság mellett csak az együvé tartozás érdeke legyen megóva, éppen azért e kérdést mindvégig inkább az irodalmi tanácskozás oldja meg, mint az alapszabályok. De mivel az egyesület célja leginkább ezek működése által éretik el, nem árt az alapszabályokban is az eszközökre rámutatni. Ily eszközök, hogy tartsanak a fiókegyetek minél gyakrabban összejöveteleket, azokon értekezések valaki leginkább vallási és erkölcsi tárgyokról, a hallgatósághoz mért alakban, de nem zárva ki a másnemű ismeretek körébe tartozó dolgokat sem. Ismertessék meg a közönséget a napi renden lévő egyházi kérdésekkel, kedveltessék meg a néppel a közmivelődési és humanistikus célu intézeteket, terjeszsenek hasznos ismereteket tartalmazó jó olvasmányokat, szoktassák le a népet megrögzött hibáiról, restségről, pazarlásról, iszákosságról, káromkodásról, durvaságról, sok vidéken a magzatok szokásos erőszakos elhajtásáról, és — ki tudná elősorolni mindazt, a mit tenniök kell és lehet a fiókegyeteknek, hogy a népet értelmi, vallásos és erkölcsi sülyedtségéből fel-emeljék. A teendőket ennyi utmutatás után is kijelölik a helyi viszonyok, felismeri néhány értelmes egyesületi tag, s ha egy községben csak öt-hat derék ember találkozik, ki dolgozni akar, nem szükség, hogy a többiek az egyesületbe álljanak, hiszen az egyesület csak a bajok orvosait akarja összegyűjteni és a betegekhez küldeni!

Fellépésünk, habár keveseknél, de mégis ébresztett némi bizalmatlanságot, mintha mi az egyházakat akarnók reformálni, s isten tudja minő zavarokat előidézni. Működésünk valószínűleg rövid idő alatt megnyugtatót fog eredményezni. Nyugodtan alhatnak tőlünk tovább is a magas egyházi hatalmasságok, nem fogjuk mi őket soha petitiókkal ostromolni. Mi társadalmi uton akarunk hatni az emberek megváltoztatására, s bizonyára minden jóakaratu s haladni törekvő vallási társulat vagy egyház csak előnyére fordíthatja az élénkebb vallásosságot és tisztább erkölcsöket, melyeket folyvást ápolni lesz célja egyletünknek. Minden régi intézmény századok folytán számtalan érdeket fűz magához, melyek minden új szellő lendülésétől megijednek. Ha létezik az egyházban oly érdek, mely az emberek butaságából, vallástalanságából és büneiből huzza a hasznát, mi csak arra nézve lehetünk kellemetlenek.

Ugy tudom, hogy az indítványozók nem sokára, tán az „Egyházi Reform“ legközelebbi számában közzé teszik javaslatokat. Szóljunk akkor hozzá minden oldalról, minden pontjához, hogy egymástól okulva, minél tökéletesebb művet alkothassunk közgyűlésünkön.

A biblia története.

(Vége.)

A reformáció kora elkövetkezett. A biblia volt a forrás, melyből a reformátorok bátorságokat és lelki megnyugvásokat meríték, valamint ez volt az alap, melyen állva a római egyház elleni harcokat megindították. A biblia nyitotta föl szemeiket, hogy ezen egyháznak az eredeti keresztyénségtől való elhajlását megláthassák. Ujítások tulajdonkép a régire való visszatérésben állott, azon törekvésben, hogy Krisztus evangeliumát helyreállítsák, s az egyházat evangeliumivá tegyék. Mindenik reformátor kezében a bibliával fogott nagy munkájához. Természetesen az csak egy könyv volt, de nem halt könyv. Benne az őskeresztyénség szelleme lengett, mely ismét új életre támadt, a lelkek közt fris mozgást és hatalmas ébredést idézvén elő. Ezt különösen Luther tapasztalta magán.

Reá nézve az evangelium, mely őt benső harcaiban megnyugtatta, valóban isten igéje volt, s azért hirdeté azt mint olyat.

De hogyan? Hisz a római egyház is azt tanítá, hogy a biblia isten igéje s a hitnek alapja! Miért voltak hát a reformátorok eretnekek? Azért, mert ők komolyan vették a miről meg valának győződve, s mert merészkedtek magát a bibliát is megszólaltatni. A pápisták ezt mondák: a biblia isten igéje, de hogy miképen kelljen magyarázni, azt csupán az egyház mondja meg. A reformátorok erre azt nyilvánították: nem, mi magyarázzuk azt, úgy a mint vagy a szent lélek mondja, ha szorgalmasan vizsgáljuk. A biblia önmaga magyarázza magát. Elég világos az, csak hadd szóljon magáért, s elég érthetően szól minden szivhez. Ily meggyőződésben élvén, adta Luther a szentírást a nép kezébe. Az ő bibliafordítása egyike legnagyobb munkáinak. A nemzeti nyelvü biblia egy üdvkiáltás volt, mely bejárta az egész Németföldet, s ezer meg ezer kéz nyult a drága adomány után. S mily nyelv volt az! Mily tiszta, erőteljes, mily szivből fakadt és igazán népies! A tudomány azóta tett haladásai folytán Luther némely fordítási hibái kiderültek ugyan, de egészben véve e fordítás, mely ma már számtalan javításokkal forog közkézen, mindekkorig sincs tulszárnyalva.

A nálunk közhasználatban levő Károli-féle magyar bibliafordításról, fájdalom, kevesebb dicséretet mondhatunk. Számtalan helyeken elferdítve adja vissza az eredetinek értelmét, legtöbbször közbeszurásokkal vagy kihagyással él, a nyelv irodalmi kezelésében teljesen járatlan irányu, parasztosan ellaposított, a nélkül, hogy a népies nyelv szépségeit kellőleg felhasználni tudná. E könyv 1790-ben jelent meg először, s egyetlen előnye volt a korábbi prot. fordítások közt, hogy az ó- és új testamentumot egészen adta. Hivatalosan megállapított tekintélye azonban sem kezdetben, sem később nem volt, s csupán szükségből, mert más teljes fordítás a protestansoknál nem volt, vétetett be lassanként, noha predikátoraink több mint fél századon át mellőzték, egyházi beszédekhez inkább magok fordítván s magyarázgatván az idegen szöveget. Idővel azonban az idegen nyelvvel való bajlódás félre tétetett a szószéken, s miután a korábbi fordítások új kiadást nem értek, Károli általános elfogadtatásra talált, s ezután magán vállalkozók (Szenci Molnár A., Tótfalusi Kis Miklós, Pethe Ferenc) által több ízben tetemesen javított is, habár eredeti hibái legnagyobb részét mai napig sem vetkezhetette le.

1589-
1590.

Az utolsó javítás rajta 1794-ben történt. Miután pedig azóta mind a bibliai nyelvészet és tudomány, mind főleg magyar nyelvünk roppant fejlődésen ment át, minden részletes bizonyítgatás nélkül is világos, hogy e fordítás használata többé sem a biblia iránti tisztelettel, sem a kor miveltisével és vallási szükségletével nem egyeztethető össze. Legujabban Kámory Sámuel fordította le az eredeti nyelvekből az egész bibliát, művének valódi értéke azonban irodalmi uton még mindeddig nincs tisztára derítve, mi annak elterjedését nagyban akadályozza.

Az európai nemzetek közt mindjárt a reformáció idején létrejött bibliafordításokról általában mondhatni, hogy rendkívüli jelentőséggel bírnak mind a nemzeti nyelv fejlődése s az irodalom felvirágzása, mind a közértelmesség s a vallásosság fejlesztése tekintetében. Családi olvasókönyvekké lőnek azok mindenütt a nép kebelében. Azon magasztos eszmék és szent igazságok kincshalmaza, mely a bibliában lerakva van, a legnagyobb és legnemesebb a mit a mult előállíthatott, most mindenki sajátjává leve a legsőbb osztályban is. Számptalan házakban napjában egyszer vagy kétszer összegyűlt a család a biblia körül, s a részt, melyet a családfő olvasott, mint isten üdvöztétét hallgatá végig. Ha valamit nem értettek, vagy hibásan fogtak is fel belőle, a többi annál inkább szívhez szólt s az egésznek benyomása élénk és erőteljes volt. A biblia mondatai gyermekkoruk óta visszhangzottak az emberek füleiben, megmaradtak náluk későbbi éveiken át, s utángondolásra és helyesebb felfogásra hívták őket fel. Igen sok családban hosszú időn át a biblia volt az egyetlen forrás, melyből minden szellemi táplálék merítettett. Azért rendkívül jártasok is voltak abban az emberek, szilárdul ragaszkodtak annak eszméihez és szavaihoz, bibliai képek és történetek közt éltek, s ezekből oly szellemi miveltiséget merítették, mely ha sokoldalú nem volt is, de felületes sem, s minden korlátolt-sága mellett biztos és derék. A biblia mellett egy tiszteletre méltó, vallásosan érző s a magasabb élet iránt fogékony csoport képződött ki a népből, s ennek sokat köszönhetni azon talpraesettségre és szellemi erő tekintetében, mely a protestans nemzeteknek maig is sajátja.

Attól fogva, hogy a biblia ily módon ismét a nép kezébe adott s a keresztyén életre való alapvető jelentőségét visszanyerte, oly mérvű elterjedést nyert az, minővel semmi egyéb könyv sem dicse-

kedhetik. Különösen az újabb időben, midőn annak terjesztésével sajátlagos bibliatársaságok foglalkoznak, mindenüvé utat nyert és behatolt az, a hová csak az európai közlekedés elérhetett. Több mint 200 nyelvre van már lefordítva, s a világ minden részén azon mennyei életről tanuskodik, melyet isten lelke szállított alá egykor e földre, s mely minden hívő kebelében örökké újra születik. Maga a római egyház sem zárkozhatott el egészen a biblia utáni vágyakozás elől, minek következtében a szent irás most már katolikus nemzeti nyelvű fordításokban is hozzáférhető a közönségre nézve, természetesen megszorítással, s pápai rendelet folytán csupán azokra nézve, kik e részben a püspök vagy a plebánus engedélyét bírják.

A biblia hatalommá lőn, még pedig első rangu hatalommá. Ezt többé senki sem tagadhatja. Más részről tudja mindenki, hogy egyszersmind a leghevesebb és a legelkeseredettebb vitának tárgya. De a ki figyelemmel kísérte a világtörténet folyamát az utolsó században, nem fog ezen csudálkozni. A ujkor sok tekintetben merőben új világnézetet hozott létre, látkörünket kiszélesbité, s mély pillantást engedett vetnünk a természet titkaiba; ahoz szoktatott bennünket, hogy mindent pontosan és szigoruan megvizsgáljunk, az okokat és bizonyítékokat fürkészsük, és csupán azt fogadjuk el, a mit eszünkkel elsajátíthatunk. Hajdan azon tüneményeken, melyeket nem értettek az emberek, igen könnyen tultették magokat, azt mondván, hogy csuda, természetfeletti működés. De nekünk mindenütt a természeti összefüggést kell keresnünk, az ok és okozat közti kapcsolatot kell kinyomoznunk, s a hol ezt nem találjuk fel, semmire sem boldogulhatunk. Istent ugy törekszünk felfogni, a mint folyvást az egészben, nem pedig egyes önkényű cselekményekben nyilatkozik. Megállunk azon nehézségek előtt, melyeken a régiek egyszerűen átfutottak, s nem nyugszunk addig, mig meg nem oldjuk azokat. A tudvány és az igazságérzet tökélyesülése ez, melylyel mint korunk egyik legkétségbevonhatlanabb előnyével birunk, s mely minket a legfontosabb felfedezésekre és haladásokra vezetett a tudomány minden ágában, melyre századok alatt nem volt képes eljutni az emberiség.

A dolog tehát nem üthetett ki máskép, mint hogy a szellem ezen új iránya a biblia tekintetében is érvényesíté magát. Természetesen e részben oly utat választott magának, mely az ős prot-

egyház irányától némiképp eltért. Láttuk, hogy a reformátorok a szent írásról mint isten igéjéről szóló ős katolikus nézetet megtartották, sőt hogy a római egyház elleni harcokban egyenesen arra támaszkodtak. Miként ellenfeleik, ők is onnét indultak ki, hogy az egyháznak valami föltétlenül biztos és változhatatlan valamire van szüksége, a melyen nyugodjék. S míg amazok az egyházi hagyományokban találták ezt fel, ők egyedül a szent írásban keresték, melyet mint isten szavát, az egyházi tannak mint ember szavának, helyezték ellenébe. „Isten igéjén állunk,“ ez volt az eszme, mely a nagy harcra felgyújtá bátorságokat, ez a jogcim, melynél fogva mint Krisztus valódi gyülekezete, magokat az elkorcsosult egyházzal ellentétbe helyezték. Erről az álláspontról ítelték ők meg a bibliát, s a megindult harc föllángolásaiban semmi hajlamot sem éreztek magokban kritikai nyomozódásokhoz. Az akkori világnézet is, mely a bibliához sokkal közelebb állott még mint a miénk, a tudományok egész viszonya, melynek azon nehézségekről, melyek előttünk minduntalan felmerülnek, még sejtelve sem volt, átalán véve az akkori világ minden körülményei ugy hozták magokkal, hogy a bibliáról szóló hagyományos tan épségben maradjon, sőt még élesebb kifejezést nyerjen. „A biblia, ugy a mint van, nem ember szava, hanem isten igéje, szó szerint sugaltatva a szent lélektől.“ Ez a reformátorok tanítása, és hogyha ettől egyik vagy másik néha eltért, a biblia némely könyvei felett igen szabadon ítélvén, mit főleg Luther tőn, ezt inkább a genius korlátot nem ismerő következetlenségének, mint a hittani álláspont természetének kell felrónunk.

A reformátorok utáni időszak a prot. orthodoxia virágzása kora volt, s azt az álláspontot a legnagyobb következetességgel, de egyszersmind a theologiai merevség legnagyobb szükkeblüségével fejtették ki és határozták meg, s a bibliáról olyan tant állítottak fel, mely szerint annak minden igéje a legszorosabb értelemben véve isten igéje, melyhez csak legtávolabbról hozzányulni is szentségtörés. E szerint az írás egyetlen szerzője isten, a próféták és apostolok csak a szent lélek tollai és akaratlan eszközei voltak. Az írás egész tartalmát, nemcsak a vallási és erkölcsi részt, hanem a természettudományit és történelmit is ugyanazon mérték szerint kell mérni, mert, így szól az érv, ha az egyik isteni volna, a másik meg emberi, akkor az írás isteni tekintélyének vége lenne s hitünk

megingattatnék. „Ha csak egyetlen vers volna a szent lélek sugallása nélkül írva, — ugymond egyike ezen dogmatikusoknak — akkor könnyű lenne ugyanezt az egész részről, aztán az egész könyvről, sőt végre az egész iratról állítani, s végre pedig egész következetességgel a biblia egész tekintélyét megrendíteni.“

Ez azonban ismét túlzás volt, s a prot. orthodoxia ezzel az első századokban élt egyházi atyákkal szemben is valóságos visszaesést mutat fel, kik gyakran bírálólag s nem mindig kedvezően ítélték az apostolok irói munkássága felől. Így péld. Ireneus Pált hirtelen lobbanó természeténél fogva kifejezési gondatlansággal rója meg, Ágoston pedig így ír: „Merem állítani, hogy maga János evangelista sem mindig úgy szólt, a hogy a dolog áll, hanem csupán a hogy ember istenről szólhat.“ Maga a római egyház is, hogy a hagyománynak és saját irásmagyarázasi tekintélyének annál tágabb tért engedjen, megkülönbözteti a bibliában az emberi esetlegest. A protestantismus ezzel szemben azt állapítja meg, hogy az irásnak kizárólagos tekintélye van, s ezen isteni tekintélye nem kívülről származik, hanem belülről, maga a szent lélek tevén a felől bizonyosságot. „Ezen könyveket — úgy mond a francia hitvallás — kánoniaknak ismerjük el, még pedig nem annyira az egyház közmegyezése folytán, mint inkább a szent lélek bizonyosságtétele és benső meggyőzése által.“ A szent lélek működése e könyvek létrehozásában oly nagy befolyásnak tartaték, hogy az indította fel írásra is az apostolokat, sőt nekik mint a „Formula consensus helvetica“ állítja, még a betüket is tollukba mondta.

Hogy az új kor szelleme a maga megváltozott világnézetével, a természetes iránti vonzalmával, mely isten kijelentéseit a természetben és történetben keresi, a maga oly lényegesen átalakult igazságszeretetével nem maradhatott meg ez állapotban, a dolog természetében gyökeredzik. A múlt század közepe óta kezdték a bibliát kevesebb előítélettel tekintetni, a szavak értelmét a józan ész szerint kinyomozni, az egyes részeket egymással összemérve latra vetni, a tartalmat a világtörténelem egyéb eseményeivel, a természettörvényekkel s az emberi élet szokott jeleneivel összehasonlítani: szóval kezdtek a bibliával épen úgy bánni, mint minden más könyvvel bánni szoktunk. És aztán kitünt, hogy ezen könyvek szerzői is emberek voltak, hogy azokba némi ellenmondások, némi félig való, félig hibás dolgok csusztak be, s hogy a lélek csak úgy működött

itt is, a mint az emberi életben átalán véve működni és nyilatkozni szokott, t. i. ideig való, földi és tökéletlen hüvelyben. — Hanem ebből nagy háboru keletkezett. A régi orthodoxia ugyan meg volt halva, s többé senki sem merte egész ridegségében érvényesíteni, hanem sokan mégis abban a véleményben voltak, hogy a biblia iránt tanusított ezen új bánásmód a hit alapját ássa alá, s azért a mint csak tőlök kitelt, mindent elkövettek ellenében. De ingadoztak oly engedmények közt, melyet az új iránynak tőnek, s a régi álláspont közt, melyet a mennyire lehetett megőrizni akartak. Ily gyarló félszeggel nem tartóztathatták fel a mozgalmat. Ez önmaga többet ártott magának mint az ellenfél, az által, hogy a célon túl lőttek az ellenkező oldalra. Sokan egészen megfeledkeztek arról, hogy ha valami könyvet helyesen meg akarunk itélni, annak a szellemnek teljes öntudatával kell birnunk, a melyből az irva van. Az a sivár s lelkesülni nem tudó értelem, melynél a történet belső rugójának s a vallási élet mélységeinek felfogása hiányzik, gyakran gonoszul bánt el a bibliával, s belőle semmi egyebet sem hozott ki, mint száraz moralt, mely oly unalmas volt, mint önmaga. Sőt némelyek még könnyelműen jártak el körülte, gunyt üztek abból a mit meg nem tudtak érteni, s a magasztost a porba keverték.

Ez csak az ellenfél malmára hajtá a vizet, s arra szolgált, hogy félszeg állásából határozottan kilépjen. Azon törvény szerint, hogy egyik tulság a másikat vonja maga után, a mi századunknak volt fenntartva látni oly irányt felmerülni és nem sejtett befolyásra jutni, mely azt hirdeti, hogy az üdvösség a multa való teljes visszatérésben áll, s mely abban fáradozik, hogy az új tudomány eszközeivel a régi orthodoxiát koporsójából feltámaszsa. Ismét a legnagyobb zajjal hirdetik s egyedül igazi keresztyénség gyanánt predikálják azt az elhangzott tant, hogy az írásban minden szó isteni sugallatból eredt!

Ily módon korunk theológiája a lehető legnagyobb ellentétel közt forog. Ennek azonban az az üdvös következménye lőn, hogy a valódi tudomány összeszedte magát s feladatát tisztábban és mélyebben fogta fel. Fáradhatatlan és bámulatos tevékenység fejlett ki külföldön s mindenek előtt német protestans hitfeleink közt ezen a téren, mely még naponként erősbödik. A vallási melegség és történelmi érzék szövetkezék a fürkésző észszel és a legbehatóbb

tanultsággal, hogy alapos és önmagát megtagadó munkálkodás után ama csudálatos mult értéséhez föltalálja a kulcsot, mely létezése nyomait a könyvek könyveiben rakta le. S e munka nem volt hiába való, az eredmény nagyszerű, de még nagyobb szerűnek van az alapja megvetve, s a bibliai tudománynak valóban nincs oka szégyenlenie magát a többi tudományok sorában, melyek korunkban meglepő haladásaik által oly bámulatot költenek.

Természetesen mi még a harc közepén élünk, oly zürzavarban, mely a korunkat foglalkoztató szellemi mozgalmak egyik legnagyobbika, s melynek árnyoldalai sem hiányoznak. Hivatott és hivatlan egyformán belefolyik a küzdelembe, olykor sok szenvedélylyel és rossz eszközökkel, majd ismét nagy képességgel és komoly buzgalommal. A mozgalom a tudomány, az irodalom és a közélet terén egyaránt erős hullámokat ver, melyek nem ritkán szemetet is hordanak. Nálunk az ellentétek közti küzdelem, theologiai tudományos irodalmunk sinlődő helyzete s a közönség végtelen közönye folytán alig észrevehető, s az álló viznek színén, mely a büzhödés és száradás folytán úgy látszik elyeszté egykori frissességét és bőségét, alig látunk némi gyöngé mozgásokat. A régiek azonban itt is elmultak, s az elmék és kedélyek egészen más álláspontot foglalnak el a bibliával szemben. Az ősi szép szokás, mely szerint a család naponként összegyűlt a biblia házi olvasása végett, teljesen kienyészett; leginkább az idősebbek olvasgatnak még benne magánóráikban, de úgy, mintha szégyelnék ezt tenni az ifjabbaktól. A biblia ugyan legtöbb prot. háznál meg van, de többé nem folytonos házi használatra, hanem inkább csak diszre. Miveltebbjeink s a köznép nagyobb része többé alig tartja érdemesnek a bibliáról beszélni vagy azzal foglalkozni, s unatkozás vagy el nem fojtható kellemetlen érzés lepi meg, ha annak csak nevét is említetteti hallja. A kik pedig még legnagyobb örömeiket találják benne, azok hitbuzgóságból a képtelenségeket is örömet beveszik és féltékenyen őrzik, s Károlinknak legutolsó betűjéhez is szentül ragaszkodnak. Egyfelől tehát a föl sem vevés, másfelől a betű bálványozása! E két szélsőség egyébaránt külföldön is meg vagyon, s köztök a különböző nézeteknek s a legtarkább felfogásoknak oly tömege fekszik, hogy ezek láttára gyöngédebb lelkeket kétség és aggodalom szállja meg, nem tudván elgondolni, hogy mi lesz mindebből?

Mi lesz? Valószínűleg az, hogy egyenesen a biblián fogjuk

megtanulni azt, a mire korunknak még oly nagy szüksége van, s a hová a nagy mozgalmak vallási életünkben irányulnak: t. i. megértjük a különbséget a közt, mi a vallás örök és enyészhetetlen lényegét képezi, s azok közt a mikben ez, mint ideig való és változékony formákban a különböző időkön át nyilatkozik. A vallás végtelen; az alak, melyben külsőkép jelenkezik, azon képzetek, melyekbe öltözködik, végesek, s alá vannak rendelve a végtelen szellem időszerü járulékainak és tulajdonságainak, a kor miveltségének és viszonyainak, s azért soha sem tökéletesek, hanem mindig emberi tökéletlenségbe burkolvák. Senki sem csalhatatlan, legyen bár pápa vagy apostol, mert ha csalhatatlan volna, nem volna többé ember. A teljes igazsághoz az emberi szellem gyöngé edény; a mi az öröklő napból hozzánk lehatolhat, csak sugárok, egyes parányok a végtelenségből, melyek a vallási életet a maga csudálatos változatosságában fölébresztik az emberi szivben. E sugárok egy forrásból származnak, hatásaik azonban különbözők azon szellemek szerint, a melyekben világítanak. Így van ez ma, s így volt mindig is. A multat nem tudjuk másképp megítélni mint a jelent, ha ugyan ködben tapogatózni nem akarunk. A vallási élet azon formáihoz, melyek a bibliában előnkbe tűnnek, nem használhatunk más mértéket, csupán azt, melyet tapasztalat folytán saját viszonyainkból meritetünk; különben elvesztjük a földet lábaink alól és álmodozunk ott, a hol tisztán kellene látnunk. Egy szóval, a bibliát úgy kell tekintenünk, mint az emberi szellem bármely termékét; ez a jelenkor egyszerű és világos követelése, a mely elől nem térhetünk ki többé.

De nem vallja-e kárát ennek a biblia? A ki ilyesmit komolyan kérdésbe tesz, a szentírást igazán a legnagyobb bántalommal illeti, a mi csak kigondolható. Valóban baj volna, hogyha a keresztyén hit kutfejének félnie kellene a világosságtól. Hát egészséges ember-e az, a kit minden légvonattól aggodalmasan őrizni kell? A mi a lelkiismeretes és szabad vizsgálatot nem bírja kiállani, nem is érdemes a létezésre. A ki az igazságban hisz, annak nem kell azt féltenie, mert erősen meg van a felől győződve, hogy a vizsgálatból még szebb és tündöklőbb színben fog kikelni.

S ez már eddig is eléggé bebizonyult. A bibliáról való nézetünk ugyan sok tekintetben nem az, a mi régen volt, a természet-fölöttiség ködös hüvelye, melybe korábbi századok takargatták s minden ésszerű ítézés elől elvonták, szétfoszlott ugyan, s mindinkább

kezdjük beismerni valódi alakját; de azért ki meri állítani, hogy ennek kárát vallotta a biblia? Bizvást állíthatjuk, hogy ma sokkal inkább meg lehet azt már érteni, s valódi, enyészhetetlen fensége jobban méltányoltatik, mint ez előtt. Még soha sem tétetett annyi a biblia átkutatása s a benne előforduló tények tisztára hozatala végett, mint a mi korunkban. És lám, örök igazsága folyvást tündöklőbb színben lép elő a vizsgálatokból. S mi az az örök igazság? Nem azon természetnézlet, mely alapjául szolgál, nem a történet felfogása, nem a csudák elbeszélése; hanem az a lélek, mely átlengi elejétől végig, a benső élet, melyről tanuskodik, a vallás, melynek kifejezéséül szolgál. Ez az isteni erő, mely benne működik, s melyet az, ki hasonalkotásu szellemével benne elmélyed, lényé legbensőjében fog fel; ez ama tűz, mely ott hol az alkalmas anyag meg van, melegít és lángra gyulaszt folyvást. És nyugton lehetünk, hogy ez az erő mindig ki fogja magát mutatni, semmiféle fürkészet és ítészet miatt sem szenved csorbát soha, sőt minél inkább fölismertetnek és elháríttatnak mulandó hüvelyei, annál világosabb és szivet nyerőbb módon fogja a maga sajátlagos szépségét kitüntetni.

Luther egyszer azt az alaptételt állította fel, hogy a bibliát nem úgy kell magyarázni, a mint az egyház megszabja, hanem hadd magyarázza az maga magát. Vegyük komolyan ezt az eszmét. Tegyük félre mindennemű kényszert, hadd működjék a teljes szabadság! Csak azt a mi rossz és gyönges, kell kényszerutakon gyámoltgatni; a jó és az erős ott tenyészik leginkább, a hol szabadon, tisztán s önmagától fejlődhetik és működhetik. E szabadság légköre alatt a biblia növekvő mérvben fogja kifejteni a maga hatalmát s lesz az ujkor nemzedékére nézve itt is valóban isten igéje, szózat, mely a földi élet zajongásait tulkiáltva hangoztatja, hogy az embernek atyja van az égben s örök hivatása!

W i m m e r nyomán

Szeremlei Samu.

EGYLETI ÉRTESITŐ.

A német protestans-egylet statistikája.

(Folytatás.)

É s z a k n é m e t o r s z á g i e g y l e t.

Alapítására a szorosabb központosítás szükségének érzete adott alkalmat. Hozzá tartoznak Hannover, Braunschweig, Olden-

burg, Brema, Hamburg tartományok és szabad városok. A választmány, mely Hannoverben székel, újabb fiókegyetek alapításával és szervezésével s a közgyűlés tartására való előkészületekkel foglalkozik. Az egylet közlönye a „Norddeutsche Protestantenblatt“ Bremában.

1) A hannoveri egylet 143 taggal. Havi gyűlésein az elnök jelentést tesz mindazon eseményekről, melyek az egyletre nézve fontosak. Nyilvános felolvasásain rendkívül nagy számu közönség volt jelen; előadást tartottak: Dr. Greiling archidiakonus a kijelentésről; Dr. Manchot a biblia jelentőségéről; Bulle a régi és az új világnézetéről; Kradolffer a Pál és Péter keresztyénségéről; Schwalb a hit általi megigazulásról; Dr. Habenicht Jézus áldozati halála tanáról; Dr. Spiegel Dr. Hardenbergről; Cullin a római zsinatról; Bulle a mi jogunkról az egyházban; Dr. Manchot a prot. egyletről és az unióról; Dr. Spiegel a prot. egylet lényegéről; Baumgarten az egylet népszerű jelleméről; Bödecker az üdvözítő hitről. —

2) Neugarmshlben az egyletnek 18 tagja van.

3) A göttingai egylet. Az egylet politikai okok miatt az utóbbi években némileg összeolvadt; mindazáltal élénk munkásságot fejt ki. Fenntart egy olvasó-kört, melyhez egy női olvasókör is csatlakozott, s mely az egylet szellemében irt röpiratokat és folyóiratokat járát. Nyilvános előadásokat tartottak: Dr. Brandes Franciaország reformatiójáról, az egyházalkotmányok történetéről, a prot. lelkészek kötelességéről, Schleiermacher jelentőségéről a keresztyénségre és egyházra nézve; Dr. Elissen arról, hogy a német nemzeti irodalom csaknem kizárólag a protestantismus kebelében fejtett ki, s tulnyomóan protestans irányzatú; a meghiusult kísérletekről, melyek a keleti egyházat a prot. felekezetekkel egyesíteni akarták, különösen Lukaris Cirill patriarcha idejében; Tripmaker a gyermekek vallásos nevelésének jogáról, a concordatumokról, az egyház és a társadalmi kérdésekről, a népiskolaügyről; Meyer Shakespeare, Lessing, Göthe és Schiller protestantismusáról, Anglia reformatiójáról, a vallásról mint a tökélyesség lényegének tudatáról; Dr. Kaufmann toursi sz. Mártonról, a pápaság kifejlődéséről, Julianus apostatáról, Arndtról, Wallenstein haláláról és jelentőségéről a protestantismusra nézve, és jelentést tett a berlini prot. gyűlésről; Moller a feltámadásról 1. Kor. 15. szerint, Sieveking

Amália életéről és jelleméről, a csuda fogalmáról és lehetőségéről, isten megismeréséről a gondolkozás útján, a lelkészeknek a gyülekezet által való választásáról.

4) Az osnabrücki egyesület 137 taggal. Miután egy régebbi szűkebb célú egyesület feloszlott, ez alakult a wormszi gyűlés felhívására 1869-ben. Minden két hétben vagy nyilvános, vagy csak a tagokból álló gyűlést tart. A nyilvános üléseken előadásokat tartottak: Dr. Gruner superintendens a wormszi gyűlésről; Dr. Spiegel a berlini prot. gyűlésről; Struckmann ügyvéd a tartományi zsinatokról; Spiegel a protestantismus lényegéről; Baumgarten tanár Ámos profétáról. A nem nyilvános ülésekben a legfontosabb egyházi kérdéseket szokták tárgyalni, szabad beszélgetésben.

Osnabrück hercegségben az egyesület jelentékenyen terjed.

5) Bambergben az osnabrückiek egyesületet szerveztek 50 taggal; Quackenbrückenben és Menslageban az egyesületszervezés folyamatban van.

6) A cellei egyesületről bővebb adatok nincsenek.

7) A lüchovi egyesületet Baur Schmidt, ki üldöztetései miatt nevezetessé, alakította 1869-ben.

8) A hamburgi egyesület, több mint 300 taggal. Hasonlóképp felolvasások által kíván hatni, de a közelebbi adatok hiányoznak.

9) A wolfenbütteli egyesület, 30 taggal. Előadásokat tart, s az egyesület szellemében készült röpvitek terjesztésén fáradozik.

10) A hildesheimi egyesületről az adatok hiányoznak.

11) A burnhabei egyesület a lelkész heves ellenállása mellett alakult meg 1870-ben.

11) A seriemi egyesület, 58 taggal. Az egyesület igen élénk tevékenységet fejtett ki akkor, midőn két tagját a tartományi zsinat kizárta, s e tény ellen a törvényes lépéseket is megtette a gyülekezeteknél. Havonként igen látogatott gyűléseket tart, s tagjai közt 18 egyházi lap van forgalomban. A nyilvános előadások tárgyai voltak: a protestans alapjogokról; a két fő prot. felekezet uniójáról; visszapillantás az egyesület egy éves életére; minden keresztyén közös hitvallásáról; tudósítás a 4-ik prot. egyesületi gyűlésről; Luther, az esensi eretnek törvényszék és a biblia; a 15-ik század zsinatjairól; karácson innepéről; Máriáról az ur anyjáról; a Mária tiszteletéről; betű avagy lélek?

13) A bremai egylet 295 taggal. Előadásokat tartottak Frickhöfer a pisai zsinatról; Nonweiler a bázeli és kostnici zsinatokról; Graue a reformatio előhírnökeiről; Kradolfer Zwingli marburgi szerepléséről; Bulle Savonaroláról; Clauszen az előljáróság-
nak a különböző gyülekezetek bizalmi férfiival az uniónak Bremába bevitele iránt folytatott tanácskozása eredményéről; Schwalb Lutherről a megtámadtatás és szorongattatás időszakában.

Szászországi egyletek.

1) A dresdai egylet 109 taggal. Hetenként beszélgetéseket tart, melyeken rövid előadás után rendszeren élénk vitatkozások szokott következni. A beszélgetés tárgyai voltak: tudósítás a berlini prot. gyűlésről; tudósítás a frankfurti philosophen-congreszről; a vallásról és erkölcsiségről; a pártok jelen állásáról a németországi prot. egyházban; a vallásról és tudományról; János jelenéseiről; az evang. egyház állapotáról Oroszország balti tartományaiban; isten léte bizonyítékairól; isten létének tudatáról a lelki betegeknél; az isteni gondviselés fogalmáról; a házi isteni tiszteletről; az ellenreformatio története Csehországban; hogy lehet az egyházi életet a nagy városokban fölsegíteni? a katholicismusról és protestantismusról; a baptismusról; az egyház és állam különválasztásáról; a bűnről és megváltásról; a hit szükségességéről és határaitól; a prot. egylet és a szabad-vallásos irányzat; a prot. egylet szűkebb választmányának 1870. apr. 20-ki szózata a német prot. néphez; a rationalismus és a jelenkor szabadelvű theológiája; Bitzius ily című munkájáról: a halálos büntetés a vallás és theol. tudomány szempontjából; tudósítás a bécsi egyetemes tanítói gyűlésről; a német tanítók lapja eme tételének közlése: vigasztalásul hitirányzatunk eretnekitéséhez; állásunk a zsidósággal szemben. — Dr. Krenkel felolvasásai János apostolról az egylet firmája alatt tartattak. 1868-ban az egylet eredménynyel működött az egyházi előljáróság választásánál. A wormszi protestatiót Drezdában 3535-en irták alá.

2) A lipcsei egylet 69 taggal. Nyilvános előadások által működik, s közvetlen gyakorlati munkásságot is fejt ki az alkotmány által megengedett téren.

(Vége köv.)

A budapesti egyházi reformegylet első értekezletei.

Az egyházi reformegylet Budapesten lakó tagjait Tolcsvai Nagy Gedeon mint legidősb tag és Kovács Albert értekezletre hívták meg július 9-re a pesti ref. egyház tanácsstermébe. A szép számmal megjelent tagoknak a korelnök felhívására Kovács Albert előadta az egylet érdekében eddig történt lépéseket, különösen azt, hogy az egylet első indítványozói ohajtván az egyletet, melynek összetartó kapcsa eddig csak egy irodalmi tanácskozás közben nyilvánult néhány reformeszmé volt, szabályszerű és általánosan elfogadott alapokra fektetni, az első alakító közgyűlést folyó évi okt. 4-re Pestre összehívták, s felkérlik az egylet Pesten lakó tagjait, hogy mint házi gazdák az első gyűlést körökben elfogadni, s megtarthatására nézve a további szükséges lépéseket megtenni sziveskedjenek. Az értekezlet ezután, hogy a közgyűlés megtarthatása érdekében a kellő hivatalos minőségben intézkedhessék, kimondta a megalakulás szükségességét. De hogy ezt csak ideiglenesen is tehesse, ohajtotta megtekinteni azon alapszabályjavaslatot, melyet az első indítványozók a gyűlés elé szándékoznak terjeszteni. Ennek megvizsgálására tekintélyes bizottság küldetett ki, hogy a július 16-i értekezletre jelentést adjon be. Mind a bizottság, mind a július 16-ki értekezlet véleménye az volt, hogy a kérdéses javaslat a tanácskozás alapjául elfogadható, s ha egyeseknek némely pontjaira netalán észrevételei lesznek, a közgyűlésen mint illetékes helyen fogják megtenni.

Ezután a közgyűlés érdekében szükséges teendők kerültek megbeszélés alá. Elhatározott, hogy a vasuti és gőzhajó-társaságok igazgatóságaihoz és a közlekedésügyi miniszteriumhoz a budapesti egylet kérelmet fog beadni az iránt, hogy a gyűlésre jövő tagok mérsékelt vitelbér mellett utazhassanak. Ezen ügy elintézését Somogyi Rudolf tanár (lakik a Szénatér 6. sz. a.) vállalta magára, s ha az ohajtott kedvezményt megnyerjük, a tagok szeptember 10-én kezdve hozzá forduljanak igazoló jegyekért, melyeket minden díj nélkül fog a postán elküldeni.

Poór József segéd lelkész magára vállalta, hogy néhány szállásról gondoskodik. Midőn a tagtársak vasuti igazoló jegyeiket elkerik, sziveskedjenek egyuttal az iránt is nyilatkozni, hogy ohajtanak-e ingyen szállásban részesülni, s a jeggyel együtt erre is megkapják az utalványt. A mennyiben a szükségletet eként fedezni nem

lehetne, Poór József felkérte a szállodatulajdonosokkal egyességre lépni mérsékeltebb áru szállások iránt. Az ilyen szállodák kellő időben meg lesznek nevezve.

A közgyűlés minden költségét a budapesti tagok fedezik, mire azonnal gyűjtést is rendeztek.

Az ezután belépő tagok mind az utazási, mind a szállásbeli lehető kedvezményekre a régiebbekkel egyenlő igényt tarthatnak.

A jul. 16-ki értekezleten megjelent báró Kőnig József, s előadta, hogy ő mint a „Budapesti reformegylet“ elnöke igen érdeklődően ügyünk iránt, eljött megkérdezni, nem volnánk-e hajlandók az ő egyletökkel összeköttetésbe lépni? Az értekezlet véleménye az volt, hogy az „egyházi reformegylet“ sajátkép csak névleg létezik még, de forma szerint megalakulva nincs, tehát részünkről a közgyűlés megtartása előtt ily tárgyban nem intézkedhetünk. Másfelől sokan közülünk akkor hallották először, hogy létezik a „Reformverein“, s így annak alapszabályait sem ismerjük, tehát ezért sem adhatunk a kérdésre feleletet.

E sorok írója, bár csak magán úton, úgy értesült, hogy a „Reformverein“ egy új felekezet terjesztésére alakult társulat, a mihez kétségkívül joga lehet; de ha az „egyházi reformegylet“ célját jól fogtuk fel, ennek semmiféle specialis felekezeti törekvése nincs, s talán Ronge új felekezeteckéjének privát érdekeit ép oly kevésbé tenné sajátjaivá, mint a sokkal figyelemre méltóbb régibb egyházakét.

EGYHÁZI BESZÉD.

Pünköst utáni XIV. vasárnapon.

(Elmondott a bicskei katolikus templomban, 1847. szeptember 5-én, a sz.-fehérvári püspöki küldöttség jelenlétében.)

Keressétek azért először az isten országát és annak igazságát, és mind hozzá adatnak néktek ezek. Máté VI. 33.

Van egy kérdés az emberek közt, a. h. ! oly régi, mint nemünk eszmélete, oly általános, hogy mindenkit érdekel, ki emberül

érez, oly fontos, minő maga az élet; de melyre, az ember természetével öszhangzó, az erkölcsi világ titokteljes kormányzatát magyarázó és mindenkit megnyugtató választ hiába keresnénk az ó és új világ bölcseinél, és melynek helyes vagy helytelen föloldásától függ mégis jelen életünk szépsége vagy haszontalansága s jövő életünk üdve vagy reménytelensége.

A kérdés röviden ez: Mi legyen az emberi nem rendeltetése e földön.

Ki az, kit e kérdés nem érdekel? ki az, kit e kérdés nem érdekel mióta eszmélni kezdett? ki az, kit e kérdés nem érdekel minden más kérdés fölött? Azonban, habár hiába keresünk is kielégítő választ rá az ó és új világ bölcseinél: van egy könyv, mely valamint más mély és bonyolodott kérdéseket bámulatos könnyűséggel megfejt, úgy feloldja ezen kérdést is cáfolhatatlan igazsággal, nemes egyszerűséggel és minden kételyt kizáró világossággal. E könyv az evangelium; a válasz, melyet keresünk, áll Máté VI. 33. versében.

És valóban, felelhetni-e világosabban, találóbban a kérdésre, mi legyen az emberi nem rendeltetése e földön, mint üdvöztönk ezen szavaival, melyekkel a ma felolvasott evangeliumszakasz végződik, s melyeket mai beszédem tárgyául választék? „Keressétek először — ugymond Jézus, — isten országát és annak igazságát, és mindazon dolgok, miket közönségesen nagy kemény aggsággal és gonddal, hihetetlen fáradsággal és erőködéssel keresnek az emberek, mindazok önként hozzá adatnak nektek, mert a ti atyátok tudja, mire vagyon szükségtek.“

Már ha ez az emberi nemnek föladata, akkor az is világos, hogy minden egyes ember életének föladata szintén nem lehet kincs-keresés, vagyonhalmozás, fényvadászat, gyönyörélvezet, dicsőségnek hajhászása, hatalomlesés, hanem mindezek helyett valami egészen más, az, hogy ő is keresse először az isten országát és annak igazságát. Azonfölül pedig, mivel társaságban élünk, egymásra támaszkodva, egybefűzve és szöve ezernyi szálakkal, második főkötelességünk az lesz, hogy az isten országát és annak igazságát ne csak keressük, hanem kiki a maga körében és tehetsége szerint terjesztjük is.

Ha kérdezzük, mi volna rendeltetése a polgári társaságnak Üdvöztönk eszméje szerint, a felelet önként kifejlik: az isten orszá-

gát és annak igazságát egyetemesen keresni és egymás közt terjeszteni. Ha kérdezzük, mi legyen az anyaszentegyház föladata, a felelet ismét önként következik: segédeszközöket nyújtani, hogy a hivek az isten országát és annak igazságát kereshessék. Ha kérdezzük, mi legyen a keresztyén gyermeknevelésnek célja, a válasz magától jő: kifejtteni a gyermek értelmét, érzelmeit, akarat-erejét és más tehetéseit, hogy egész életén át ne keressen soha mást, mint istennek országát és annak igazságát. Ha végre kérdezzük, mi célja legyen egyházi tanításainknak, áldozatainknak, szentségeink s innepeinknek, imáink, szertartásaink s egyéb intézményeinknek, a válasz ismét azon egy: hogy ezek segítségével hiveink közt annál inkább terjedjen az isten országa és annak igazsága, terjedendő hiveink körén túl is a föld sarkáig, mihelyt itten meggyökerezett.

Az iránt tehát, mi legyen a teendők, nincs kétség. Senki sem fog kételkedni azon, ha vajjon valóban kell-e az isten országát és annak igazságát keresnie; de midőn arról van a szó, hogy hozzáfogjon a kereséshez: előállnak azonnal a nehézségek, az akadályok, a járatlan utak, és a mily könnyű vala föltenni magunkban, hogy isten országát és annak igazságát keresendjük, szintoly nehéz a föltételt ki is vinni. A végrehajtás ezen nehézsége fejt meg, k. ai! azon meglepő tüneményt, hogy a Krisztus tanítványainak többségét mai napig minden mást látjuk inkább keresni, mint az isten országát és annak igazságát.

Föltévén, hogy van köztetek egy-kettő k. ai! kiknek szivében a Krisztus ezen szava viszhangra talál; hogy vannak, kik megismervén életök feladatát, azt valósítani is ohajtják, mindenre készek, mi e végre szükséges: kedves kötelességemnek tartom az utak és módokról szólni, melyeken az isten országát és annak igazságát kereshetni, röviden előadván:

először, hogy miben van az isten országa és annak igazsága; másodsor, hogy miképen kell azt keresni.

I.

Hogy fejtegetésünk egyaránt alapos és világos legyen, határozzuk meg mindjárt itt a küszöbnél mit értett Krisztus az isten országa és annak igazsága alatt; kétségtelen dolog lévén, hogyha nem értjük határozottan szavait, legjobb szándékunk mellett is az történhetnék, hogy parancsát félreértvén és vizásan teljesítvén,

egész hosszú fáradságos életünk menne veszendőbe. Mi tehát az isten országa ?

Mi volna más, mint ama láthatlan községe az isten választottjainak, melynek minden tagjait egyenkint és összesen az isten akaratja sértetlen törvény gyanánt kormányozná. Az igazság, mely e községben gyakoroltatnék, az volna az isten országának igazsága. Hol az isten akaratját nem ismerik, és mivel nem ismerik, nem is teljesítik: ott isten országa lehetetlen; valamint, lehetetlen ugyan nem, de valósággal ott sincs, hol az isten akaratját ismerik ugyan, de nem teljesítik. Az isten országát és annak igazságát keresni ennél fogva annyit tesz, mint lelkünk teljes erejével és minden segéd-eszközöket gondosan használva, az isten akaratját a végből nyomozni, hogy azt másokkal is megismertethessük ugyan, de főképen a végből, hogy fiui készséggel, szeretettel és hűséggel teljesítsük.

Igaz ugyan, hogy az isten akaratját egész teljességében és szentsége mélységében megismerni, emberi elmének nem adatott; azt földi életünkben el nem érjük, ahhoz jelenvaló tehetségeinknél magasabbak kívántatnának; de arra, hogy földi életünk rendeltetését elérhessük, nem is szükséges az isten akaratját egészen átismerni; e végre elég, ha szabad ugy szólnunk, akaratjának azon oldalát ismerni, mely mintegy felénk, emberek felé fordulván, általunk megismerhető. S hol véges elménk ennek megértésében is tévedezhetne, ott segítségére sietett Krisztus urunk tanítása, ki minket életünk főteendőjére nézve nem hagyott kétségben, de nem is hagyhatott, miután maga mondja: „Hogy nem azok, kik neki mondják uram, uram, mennek be a mennyek országába, hanem a ki az atyának, ki mennyekben van, akaratját cselekszi, az megyen be a mennyek országába.“ Mát. VII. 21.

Nézzük tehát már most, mit akar az isten tőlünk, emberektől? Kezdjünk általánosan. Számtalan erővel ruháztán fel minket a teremtő, egyszersmind időt enged azok gyakorlására. Mi egyezik tehát a teremtő céljával, szándékával, akaratjával, az-e, ha erőnket és időnket használjuk, vagy ha azokat elhanyagoljuk? az-e, ha rendeltetésök szerint használjuk, vagy az, ha rendeltetésök ellen? Mit mond erre eszünk, mit lelkiismeretünk? Eszünk szükségképen és ellenmondhatlanul azt feleli, hogy erőnk s időnket nem arra adta istenünk, hogy ne használjuk vagy rendeltetésök ellen; hanem inkább

arra, hogy azokat igenis használjuk, de rendeltetésök szerint; lelkiismeretünk pedig mindannyiszor vádol és mardos, valahányszor időnket s erőnket elhanyagoljuk, vagy használjuk ugyan, de rosszul vagy épen rosszra; ellenben valahányszor azokat jól és jóra fordítjuk, annyiszor különös belső békét, örömet, megnyugtatót, bizonyos édes boldogságot érzünk, melyről azok mit sem tudnak, kik egészen a világ szokásaiba elmerülten, sem az ész sem a lelkiismeret szavára nem hallgatva, esztelen állatok gyanánt nem az istennek szolgálnak, hanem a mamnonnak, nem a lélek szomjától hajtva, hanem a test ösztöneitől korbácsoltatva.

Lépünk közelebb, azon erőket taglalva, melyek által az állatok sorából kiemelkedünk, s az angyalok rokonivá leszünk. Első ezek közt az értelem. Mi lehet erre nézve az isten akaratja? Miveljük-e vagy ne, világosítsuk-e fel a tudomány által, és a hol a tudomány nem elegendő, emeljük-e hit által? Szabad-e az isten szándékait nyomozgatnunk, törvényeiben buvárkodnunk, intézkedései fölött elmélkednünk? Eszünk és lelkiismeretünk egy hangon azt felelik, hogy nem csak szabad, hanem kell is! Hogyan fognánk másképp az isten szándékainak megfelelni, hogyan tudnók másképpen törvényeit teljesíteni, intézkedéseiben megnyugodni?

Második az akaraterő. Szabad-e akarnunk? Mit mond erre eszünk, mit lelkiismeretünk? Erre is egyhangon azt felelik, hogy akarnunk nem csak szabad, hanem kell is! Mert mi végett élünk? Hogy az isten akaratját önként teljesítsük; lehet-e pedig ez, ha akaratunk nem mozdul és ha nem mozdul önként? Hisz épen abban, hogy akaratunkat önként rendeljük alá az isten akaratjának, abban, hogy mindenkor, mindenütt és mindenben azt akarjuk, mit az isten akar, épen abban van a mi szentségünk, becsünk és érdemünk, nyugalunk és boldogságunk!

Menjünk át a láthatatlan erőktől a láthatókra. Ezek közt első a beszéd. Beszéljük-e mikor helyes okunk van rá vagy ne, igazat mondjunk-e vagy hazugságot, embertársaink javára-e vagy kárára? Mi lehet erre nézve az isten akaratja? Bizonyosan nem más, mint az, hogy a hol és mikor kell beszéljünk, hogy ne hazugságot mondjunk, hanem igazat, ne embertársaink kárára, hanem javára.

Itt azt lehetne kérdezni: lehetne-e oly eset, hol felebarátunk több hasznát vehetendvén hazugságunknak, mintha igazat mondanánk, szabad volna hazudnunk? Ki igaz élő istent hisz, k. ai! ki

a Krisztus követője, az evangelium hű tanítványa, az tudja, hogy az isten, midőn felebarátunk javát elő akarja mozdítani, soha és semmi esetben sem szorul hazugságunkra, és hogy felebarátunk is, ha istenben hisz és bizik, inkább fog nyomorogni igazmondásunk mellett, hogy sem hazugságunk által boldoguljon.

A külső erők másodika az, mit eredményeiben cselekvésnek nevezünk. A cselekvés vagy igazságos lehet, vagy igazságtalan. Igazságosan cselekszünk, midőn mindenkinek megadjuk a mivel neki tartozunk, és nem nyulunk engedelem nélkül semmihez, mi nem a mienk. Ez széles mező, ez az élet minden mozgalmait foglalja magában. Erre nézve tehát mi az isten akaratja? Az-e, hogy igazságot gyakoroljunk minden cselekedeteinkben, vagy az, hogy néha igazságtalanságot is? De erre az alig eszmélő gyermek is tudna felelni, mondván: az nem lehet az isten akaratja, hogy igazságtalannul cselekedjünk, hanem igen az, hogy igazságos legyen minden mozdulásunk.

Menjünk most át egyes mozdulatokra. Mit vélték, ai.! azt akarja-e az isten, hogy kevélyek legyünk, vagy alázatosak és szerények, fősvények vagy adakozók, önhaszonlesők vagy önfeláldozók, irigyek vagy résztvevők, háládatosak vagy háládatlanok, kegyetlenül kemények vagy szelidek, csalfák vagy egyenes szívűek, ravaszok vagy őszinték, bizalmasok vagy gyanakodók, türelmetlenek vagy béketűrők, gyűlölködjük vagy szeressünk, erőszakoskodjunk vagy engedjünk, egymás alatt áskálódjunk vagy egymást segítsük, boszut álljunk vagy engesztelődjünk, zsarnokoskodjunk vagy engedelmeskedjünk a törvénynek? Mit mond erre szívetek, mit mond Krisztus, ő, az alázatos, engedelmes, a szelid, a jámbor, a kegyes, a jóakaró, a jóltevő, az önmagát feláldozó?

Vegyük elő a kiható mozgalmak után a magánerényeket. Mit akar az isten? tisztaságot-e vagy tisztátalanságot, mértékletességet vagy mértékletlenséget, rendet-e vagy rendetlenséget, pontosságot-e vagy zavart, munkásságot-e vagy restséget? bátorságot-e vagy szolgai félelmet? megelegedést-e vagy zugolódást?

Zárjuk be a nyomozást érzésekkel. Mit akar az isten, hogy béke legyen köztünk vagy háboru? öröm vagy bú, megelegedés vagy türelmetlenség, szeretet vagy konokság, barátság vagy viszály, jólét vagy inség, boldogság vagy nyomor, üdvösség vagy kárhozat? Ki nem tudja, hogy a háboru, a bú, a türelmetlenség, a konokság, a

viszály, az inség, a nyomor, a kárhozat és más rossz érzések nem egyebek, mint megannyi intései az istennek, melyek által azt akarja eltévedt fiaival tudatni, hogy rossz uton vannak, hogy akaratját el nem találták, hogy nem élnek mint ő akarja?

Az isten országa egyébiránt sokkal terjedelmesebb, hogysen azt egészen kimerithetném; de már a mondottakból is megérthették, hogy miben áll az istennek általunk keresendő országa és annak igazsága. Ebből már önként folyik a mód is, mely szerint e keresésben ki célt akar érni, el kell járnia; miről azonban a második részben.

II.

Legjobb vezérlet minden dologban az, ha a vezető maga megy előre. Lelki dolgaitokban vezértek lévén, mióta köztetek megjelentem, mindig arra irányzám törekvéseimet, hogy ne annyira szóval, melyet nem mindenki hall, nem mindenki ért, s melyet az idő felejtet, a roszakaratu hallgató pedig elcsavar, mint inkább tettleg menve előre, Krisztus urunk nyomdokait követve, vezesselek az isten országa és annak igazsága felé.

Midőn tehát erőmet és időmet a lehető legjózanabb módon használva, titeket is erre intélek, és példám által rábirni igyekvém: mit tettem mást, mint az isten akaratját?

Midőn különösen értelmemet az isten akaratjának megismerésére fordítván, törvényeit vizsgálám, műveiben buvárokodám, csudálandó intézkedései fölött elmélkedém; midőn nyomozásom, vizsgálataim, elmélkedéseim gyümölcsével megkináltam, iskolában a fiatalokat, szentegyházban a nagyokat, kit-kit ott, hol alkalom nyílt, midőn hasonló vizsgálatokra, elmélkedésekre és a találtak közlésére serkentgetém az ifju elméket: mit tettem mást, mint az isten akaratját?

Midőn arra figyelmeztem, hogy akaratom a törvény előtt engedelmes, tette kész és erős, bűnökre holt legyen; midőn engedelmességre, jó tettekre, buzgóságra hajlítám hallgatóim akaratját: mi volt ez, mint az isten akaratjának teljesítése, országának terjesztése?

Midőn főtörvényemmé tettem mindig igazat mondani, és midőn igazmondáshoz szoktatám gyermekeiteket s intém a felnőtteket; midőn igazság szerint cselekvém, adva és hagyva kinek-kinek mihez joga vala; midőn igazság szerint cselekedni taníték: mit kerestem

mást, mint az isten országát? Mert hazugság, csalárdság és igazságtalanság ugy nem férnek bele az isten országába, mint isten országát igazmondás, őszinteség és igazságos cselekvés nélkül nem is képzelhetni.

Midőn egyetértésre, egybeforrásra, összesimulásra kértelek, midőn kérélek mutassátok meg egymás iránt való szerelmetek az által, hogy megszüntetvén a kevélységet, fősvénységet, önhaszonlést, irigységet, háládatlanságot, kegyetlenséget, csalfaságot és ravaszságot, bizalmatlanságot, türelmetlenséget, gyűlölséget, erőszakot, áskálódást, bosszuszomjat, zsarnokságot; egymásnak személyét, becsületét, egészségét, vagyonát, jogait, kötelességeit, érzelmeit és törvényes szabadságát tiszteljétek, egymás terheit viseljétek, egymás szükségsein segítetek, együtt vigadjatok, együtt szomorkodjatok mint egy testnek tagjaihoz, oly testnek tagjaihoz illik, melynek feje Krisztus: mit kerestem mást mint isten országát? Mert egyenetlenség, vizálgodás, perpatvar, irigység, gyűlölség és más ilyen bűnök épen ugy nem férnek össze az isten országával, mint nem lehet isten országát gondolni sem béke, egyetértés és kölcsönös bizalom és szeretet nélkül.

Midőn tisztaságra, mértékletességre, rendre, pontosságra, munkásságra, bátorságra, megelégedésre szóval és tettel vezettelek, midőn az ellenkező bűnök rútságát minden rossz következéseikkel előtökbe terjesztém, hogy azokat veletek megutáltassam, mint melyek az istennek semmiképen sem tetszhetnek, min dolgoztam vajjon, ha az isten országának terjesztésén nem?

Midőn végre az istent mint béke istenét, mint minden illő és állandó öröm kutforrását, minden jónak kezdetét, kedvelőjét és terjesztőjét, mint olyant festém előttetek, ki nélkül jólét, boldogság, üdvözülés lehetetlen, mint olyant, kinek egész valója bölcsesség, jószág, szeretet, irgalom: miért volt mindezeket festenem, ha nem azért, hogy mindinkább megismertetvén veletek az istent, akaratját annál tökéletesebben lássátok, annál hivebben teljesítsétek, ekép azt érendők, hogy jőjjön el istennek országa.

Az igazság tiszta buzáját hintettem e szerint kebleitekbe; de fájdalom, itt is történt, mi az evangeliumban említettik. „Midőn alunnának az emberek, jött az ellenség és konkolyt vetett a buza földbe és elment.“ Máté 13, 25. Egyenes uton mentem, Krisztust tartva

szememmel szüntelen, és ime találkoztak, kiket a keskeny ut és a szűk ajtó, mely felé irányozva látták lépteimet, elijesztettek, mintha nem mondta volna urunk: „A ki föl nem veszi keresztjét, és nem követ engem, nem méltó hozzám.“ Máté 10, 38.

Én örökké való dolgokat kerestem, melyek előtt a földi nagyságok és dicsőségek elenyésznek; ők ruhámon megütköztek, ruhán, mely mától holnapig tart, mely még a testen sem tesz lényeges változást, annál kevésbé a lelken; megütköztek rajta, mintha ruha volna ura az embernek, nem pedig az ember ura a ruhának.

Én a hitet élő fává akartam tenni és termővé, és midőn látták, hogy a mohot róla tisztogatom, fattyuhajtásait nyesegetem, száraz ágait fűrészelem, kérgét karcolgatom és imitt-amott fölhasogatom; midőn látták, hogy töve körül árok, gyökereit tisztítandó és fris földet hozzá rakandó: nem értvén a kertész mesterségéhez, megijedtek, azt hívén hitők fája forog veszélyben. Ne féljete, kishitűek! Mit isten ültetett, mit Krisztus és ezer meg ezer hittanu vére öntözött, mi ellen ezer éves vihar hiában dühöngött és küzdött, az igaz hitnek fáját egy ember nem dönti meg, és annál kevésbé ember, ki életét adná, ha tehetné, hogy minden ember e hit által üdvözüljön. — A mi igaz, örökké igaz; azon sem kétely, sem merő tagadás nem változtat; mit pedig te igaznak tartasz, nézd meg jól van-e elegendő okod rá, és ha van, akkor ne félj! üldözhetnek, kínoznak, megölhetnek, de hitedet szivedből ki nem téphetik.

Ne feledjük el soha üdvözítőnk utasítását, mely szerint a fának jóságát biztosan és csalhatatlan igazsággal megítélhetjük. „Gyümölcsseikről, mondja ő, megismeritek őket.“ Máté VII, 16.

Hallottátok ma mik legyenek a test cselekedetei: „Paráznaság, tisztátalanság, bujaság, bálványozás, bűvölések, ellenkezések, összeveszések, irigység, harag, versengés, visszavonások, pártütések, irigykedés, gyilkosságok, részegségek, tobzódások és ezekhez hasonlók.“ Galat 5, 19—21. Melyikben ezek közül találtatok engem? melyik az, melyre én tanítottalak?

De hallottátok azt is olvastatni, mik legyenek a lélek gyümölcssei: „Szeretet, öröm, békesség, türes, kegyesség, jóság, hosszú várakozás, szelidség, hit, szerénység, mértékletesség, maga megtartóztatása, tisztaság!“ Galat: 5, 22, 23. Melyikben ezek közül találtatok bennem hiányt? melyik az, melyet megutáltattam veletek?

De, hol az a pásztor, ha nyája kissé nagyobb, kinek nem volnának betegjei? hol az atya, ha több fia van, kinek nem volna háládatlanja? hol a vezér, ha nagyobb a serege, ki ellen egy-kettő ne zugolódna? hol az orvos, kinek minden betegje oly józan volna, hogy keserűbb gyógyszerét is szívesen bevinné? hol az a kertész, kinek egy-két oltványa, be nem fogadván azt az oltandó ág magába, ne hajtana vad vesszőket, vagy ki ne száradna? Végre, hol az a tanító, ha több tanítványa van, kit egy vagy más félre ne értsen soha? Nem volt-e Krisztusnak is Judása? nem zúgott-e a nép Mózes ellen több ízben?

Azonban, valamint a pásztor a nyáj egészséges többsége, az atyát többi jó fiainak kegyelete, a hadvezért sergének nagyja, az orvost a beteg fölgyógyulása, a kertészt számtalan más ép oltványa, a tanítót hű tanítványainak sokasága megvigasztalja: úgy meg van nekem is vigasztalásom a többség szeretetében, bizalmában és hű ragaszkodásában; van vigasztalás reményemben is, azon reményben, hogy betegjeim meggyógyulnak, háládatlanjaim hozzám visszatérnek, zugolódoim elnémulnak, a félreértések megszűnnek, az oltványok új gonddal ápolgatván, isten segítségével megere dendnek.

Fogadjuk csak szavát Krisztusnak, kinek nevével dicsekszünk és kinek zászlaja alatt eddig nem annyira harcoltunk, mint inkább csak játsztunk, nem annyira dolgoztunk mint álmodoztunk, kit inkább csak szemmel és szájjal követtünk, mint szívvvel, tettel és akarattal; fogadjuk szavát, a komolyt, és keressük az isten országát és annak igazságát, igazat mondva mindig és mindenütt, igazságot cselekedve, szerelmet és irgalmat gyakorolva, ne felebarátunkat magunknak, hanem inkább magunkat neki feláldozva, ha kell, hivatásunk hű és tántorithatlan követése által; a többit bizzuk arra, kinek tudta nélkül egy hajszál sem hull le fejünkről és ki legjobban tudja mire van szükségünk.

Lehetetlen, hogy ki isten országát és annak igazságát tiszta lélekkel keresi, meg ne találja; és lehetetlen, hogy a ki megtalálja, boldog ne legyen. Amen.

